

PROČ JSOU KVÓTY STRAŠÁKEM? / ZUZANA UHDE

V rámci kritiky existující demokracie se stále více i u nás ozývají hlasy poukazující na její nedostatečnost v případech, že vylučuje některé jedince z rozhodování a z participace na politickém životě společnosti. Nízká politická participace žen je důkazem toho, „že nejsou důsledně naplňována občanská práva žen a tím ani základní lidské právo mít vliv na rozhodování o podmínkách vlastního života“, máme tudíž „co činit s nenaplněnou či neúplnou demokracií“ (Havelková 1999: 36). Pojem demokracie ovšem není jednoznačně definovatelný: „Má tento pojem znamenat kapitalismus s volným trhem a pluralitními volbami, ..., nebo máme chápat demokracii v silnějším smyslu jako vládu lidu sobě samým?“ (Fraser 1997: 175, překl. ZU). Navíc reálně neexistuje pouze jedna institucionální forma liberální demokracie (viz Held 1995). Pokud ovšem chápeme demokracii v jejím silnějším smyslu jako vládu lidu sobě samým, je zřejmé, že není nikde stanoveno, jakého je tento lid pohlaví. Naše současná společnost prošla historickou zkušeností naplnění řady sociálních a politických požadavků týkajících se ženských práv (ale ne pouze ženských), například všeobecné volební právo, právo na majetek, právo na rovné vzdělání atd., nicméně fakt, že toto formální uznání žen jako plnohodnotných bytostí není stále odráženo v realitě, se jeví jako velmi naléhavý problém. Rozpor mezi demokratickými ideály vyjádřenými v deklarované rovnosti všech lidí a každodenní realitou tak upozorňuje na širší demokratický deficit. To se však netýká pouze demokracie, ale rovněž obecně formulování principů sociální spravedlnosti, která je nemyslitelná bez prosazování rovnosti žen a mužů.

Problému nízkého počtu žen v politice a obecně v rozhodovacích pozicích u nás stále není věnována dostatečná pozornost. Debaty o politické participaci žen do českého prostředí vnesly víceméně až přístupové rozhovory ČR s Evropskou unií a jejich nedílnou součástí je neustále se vracějící klíčová a dosud nevyřešená otázka ohledně kvót, respektive *pozitivní akce*¹. Předkládaný článek je příspěvkem k této debatě a zároveň kritickou reflexí textu Ivany Střílkové, který vyšel v minulém čísle časopisu *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, v němž autorka zdůrazňuje negativní důsledky pozitivní akce (viz Střílková 2005). Problém obecně spočívá do jisté míry v neznalosti a dezinterpretaci tohoto druhu opatření, zdůrazňování jeho nebezpečnosti z důvodu dvojího stigmatizování marginalizovaných skupin a implicitního spojování kvót s represivním režimem před rokem 1989.² Ani jedna z uvedených námitek ale neobstojí, pokud budou opatření pozitivní akce podpořena legitimitou zdola a naformulujeme-li je tak, aby nestigmatizovala jednu skupinu jako nedostatečnou. Úspěšné zvýšení počtu žen v rozhodovacích pozicích se bez kvót neobešlo nikde na světě.³ Na druhou stranu ale nemůžeme chápat kvóty jako všespásné řešení, naopak kvóty by měly sloužit jako dočasné opatření, které pomůže zvýšit počet žen v politice

a které může být po určité době, když budou ženy v politice již etablovány, zrušeno. Zároveň ovšem musí být zavedení kvót provázeno dalšími opatřeními vedoucími k odstranění strukturálních nerovností ve společnosti. Z tohoto hlediska skrývá nepochybně určitý potenciál strategie gender mainstreamingu, nicméně je zapotřebí brát v potaz námitku například Barbary Einhorn, která upozorňuje na definiční nejasnost tohoto konceptu (Einhorn 2005). Gender mainstreaming především nesmí vytlačit pozitivní opatření směřovaná k nastolení genderové rovnosti.

Jak tedy formulovat tato pozitivní opatření dostatečně silně tak, aby skutečně vedla ke zvýšení počtu žen v rozhodovacích pozicích, zároveň ovšem takovým způsobem, aby nedošlo ke stigmatizaci žen jako problémové skupiny? Nesmíme se především nechat svést jednoduchou argumentační pastí *dilematu difference*, které spočívá ve skutečnosti, že přehlížení specifické odlišnosti a prosazování neutrálních pravidel může konkrétní skupiny či jedince znevýhodňovat a podrobovat většinové normě, na druhé straně ale důraz na odlišnost může vést ke dvojí stigmatizaci znevýhodněných a ke zvěcnění skupinové odlišnosti. Do této pasti se chytla například Ivana Střílková, která uvažovala následovně: „Aby mohla být pozitivní diskriminace použita, musí být také definována určitá cílová skupina, což vyžaduje nalezení společných rysů mezi jejími členy. Tato skupina je pak viděna jako problém, který musí být vyřešen a skupině musí být poskytnuty určité služby. Přirozeně pak může tento přístup vyvolat dojem, že tato cílová skupina získává něco navíc, něco, co by si normálně nezasloužila, a proto bude pravděpodobně v něčem méněcenná... Zdůrazňování skupinového útlaku je spíše asimilačním modelem, jež ztotožňuje sociální rovnost s odstraněním nebo překonáním skupinových rozdílů“ (Young 1990: 195) (Střílková 2005: 19). Odvolává se přitom na kritickou teoretičku Iris M. Young, jejíž argumenty ale účelově užívá ve prospěch vlastního argumentačního cíle. Young neodmítá pozitivní akci jako takovou, pouze kritizuje její ospravedlňování pomocí ideálu nediskriminace a principu rovného zacházení jako hlavního principu spravedlnosti. Podle ní naopak pozitivní akce umožňuje redefinovat liberální pojetí rovnosti a vyvrátit představu, že jedinci by měli být chápáni pouze jako individua, nikoli jako členové a členky sociálních skupin. Jak píše: „Rovnosti, definované jako participace a inkluze všech skupin do institucí a pozic, někdy lépe slouží diferenční přístup“ (Young 1990: 195; překl. ZU). Young obhajuje politiku difference, tedy skupinově specifické zacházení a respektování odlišnosti; diskriminace podle ní může být jak pozitivní, tak negativní: „Pokud diskriminace slouží účelu podkopání skupinového útlaku, může být ne pouze povolena, ale dokonce morálně vyžadována“ (Young 1990: 197; překl. ZU). Pozitivní akci je podle ní možné vnímat jako reformulaci omezeného principu rovného zacházení,

který nebere ohled na hlubší strukturální útlak ve společnosti: „primárním účelem pozitivní akce je zmírnění vlivu současné zaujatosti a zaslepenosti institucí a těch, kdo rozhodují“ (Young 1990: 198; překl. ZU). Young skutečně navrhuje asimilační přístup, který spojuje s ideálem rovnosti jako stejnosti, formulace Střílkové „zdůrazňování skupinového útlaku je spíše asimilačním modelem“, je ale nepřesná. Young naopak klade důraz na útlak: „Útlak, ne diskriminace, je základní koncept pro pojmenování nespravedlnosti vztahen ke skupině“ (Young 1990: 195; překl. ZU); bez poukázání na útlak tudíž nemůže být nespravedlnost odstraněna. Střílková dále argumentuje tím, že dosažení určité legislativní změny může vést k opadnutí zájmu o danou problematiku. To je bezesporu pravda, nicméně neznamená to, že bychom se snah o jakoukoli legislativní změnu měli vzdát. Ať už tedy souhlasíme s politikou difference Iris Young či nikoli, je zřejmé, že interpretace Ivany Střílkové je zavádějící. Navíc určité vztahení se k odlišnosti uznává za nezbytné i kritická teoretička Nancy Fraser, která jinak snahu Young o všeobecnou aplikaci politiky difference kritizuje. Podle Fraser by měla být politika difference uplatněna pouze v určitých případech jako doplnění principu rovnosti ve smyslu participační parity, jež všem jedincům umožňuje rovnoprávně participovat na životě společnosti (Fraserová, Honneth 2004).

Iris Young správně poukázala, což Střílková rovněž uvádí, na nutnost strukturální změny. Pozitivní akce je podle Young sama o sobě nedostatečná, neboť „neproblematicuje otázky institucionální organizace a rozhodovací moci“ (Young 1990: 193; překl. ZU), jinými slovy neboť „nevede přímo ke zvýšení příležitosti lidí černé pleti, lidí z Latinské Ameriky či žen, jejichž sociální prostředí a nedostatek zdrojů činí dosažení kvalifikace [na jejímž základě jsou distribuovány pozice a organizována společenská dělba práce, pozn. autorky] téměř nemožné“ (Young 1990: 199; překl. ZU). Pozitivní akci Young chápe jako příklad uplatnění distributivního paradigmatu, proti kterému staví paradigma uznání a politiku difference usilující o rovnost mezi sociálně a kulturně odlišnými skupinami. Vychází přitom ze základního předpokladu, že jedinec je sociálně situovaná bytost, sociální vztahy a struktury tedy ontologicky předcházejí individuální subjekty. Politika difference se ovšem bez určité redistribuce moci a sociálních dober neobejde, což Young reflektuje tím, že definuje pět základních forem útlaku: vykořisťování, marginalizaci, bezmocnost, kulturní imperialismus a násilí. Útlak tedy chápe šířeji, jako systematicky reprodukováný výsledek ekonomických, politických a kulturních institucí, přičemž vychází z názoru, že „spravedlnost nemá odkazovat pouze na distribuci, ale také na institucionální podmínky nezbytné pro rozvoj a uplatnění individuálních schopností a pro kolektivní komunikaci a spolupráci“ (Young 1990: 39; překl. ZU). Mechanismy pozitivní akce by tedy měly být doplněny relativizací univerzality dominantní kultury a zpochybněním stávající společenské hierarchie, neboť pro odstranění nespravedlností pouhá změna principů přerozdělování nestačí.⁴

Závěry Střílkové na jiném místě však umožňují zavádějící interpretaci: „Dalším chybným předpokladem pozitivní diskriminace je podle mého názoru představa, že ženy jsou skupinou, která si přeje být zahrnuta do existujících struktur. Srovnání startovních pozic se považuje za možné řešení k dosažení rovnoprávnosti“ (Střílková 2005: 19). Střílková zde implicitně zaměňuje princip rovného zacházení, který ženám vnucuje pravidla „mužského závodu“ a který je nepochybně nedostatečný, s principem rovných příležitostí, který předpokládá zohlednění odlišnosti a odstranění strukturálních nespravedlností a pro jehož dosažení jsou v určitých situacích mechanismy pozitivní akce nezbytné. Stávající status quo si zcela jistě zaslouží kritiku, nicméně bylo by mylné domnívat se, že bez možnosti participovat na veřejném životě společnosti a ovlivňovat a spoluurčovat její další vývoj mohou emancipační skupiny ve společnosti potenciálně něco změnit. Strukturální změny lze dosáhnout kombinací strategií pozitivní akce s dalšími opatřeními⁵, která by umožnila zásadní změny ekonomických a kulturních struktur ve společnosti. Jak jsem se již zmínila, určitý potenciál v sobě skrývá strategie gender mainstreamingu, která jako transformativní a preventivní opatření může z dlouhodobého hlediska vést k reorganizaci politických struktur a prosazení genderově neutrálních vzorců.

Jelikož jsem se zde tak rozsáhle zabývala kritikou některých argumentů podaných v článku *Pozitivní diskriminace a gender mainstreaming jako možné řešení?* Ivany Střílkové, je třeba na tomto místě uvést, že i ona dochází k závěrům, že gender mainstreaming nemá v žádném případě „nahradit speciální strategie rovných příležitostí“ (Střílková 2005: 21). Na druhou stranu ale není zcela jasné, jaké konkrétní speciální strategie má na mysli.

Pokud mluvíme o pozitivní akci, je třeba rozlišovat mezi jejími jednotlivými formami. Argument hrozby stigmatizace skupiny lze v případě podpůrných opatření vedoucích k vyrovnaní poměru pohlaví v politice obejít jeho neutrálním definováním. Kvóty by měly být stanoveny jako minimální 40procentní zastoupení každého pohlaví, zbývajících 20 % pak bude ponecháno „volné soutěži“ mezi jednotlivými kandidátky a kandidáty.⁶ Zároveň by opatření pozitivní akce neměla být jednostranně nařizována shora. V tomto smyslu se jeví jako efektivní tzv. neformální kvóty, které zavádějí jednotlivé politické strany pro poměr mužů a žen na kandidátních listinách, popřípadě specifikují rovněž umístění žen a mužů na těchto listinách, aby byla zajištěna rovná reálná šance na zvolení⁷, nebo ve vnitrostranických orgánech⁸ (Rakušanová et al. 2005a). Jako příklad úspěšného využití vnitrostranických kvót bývají často uváděny skandinávské země⁹, kde je ale zároveň vysoké procento žen v politických orgánech výsledkem dlouhodobého prosazování ženských platforem v souvislosti s makrostrukturálními faktory, zejména socioekonomickými – vzdělání žen, jejich účast na pracovním trhu atd., kulturními – obecné normy a hodnoty ve společnosti, postoje k genderovým nerovnostem, a v neposlední řadě rovněž s faktory institucionálními – volební systém atd. (Rakušanová et al. 2005a: 99). Je

tedy patrné, že pro změnu genderových schémat jak v politice, tak obecně ve společnosti je zapotřebí zejména určitá proměna vnímání postavení ženy ve společnosti. V České republice chybí především veřejný diskurs o politické účasti žen, který by mohl vyvinout společenský tlak na představitele politických stran a proměnit vnímání institucionálních mechanismů zásadních pro ustavení rovnosti ve společnosti. Na tomto místě je vhodné připomenout, že ve většině západních zemí se zásadně změnilo postavení žen v 70. a 80. letech, kdy feministickému diskursu dominoval feminismus difference, který kladl důraz na ženské hodnoty a charakteristiky v protikladu k mužským, neproblematizoval tudíž explicitní zvýhodnění marginalizované skupiny. Ačkoli byl tento přístup posléze kritizován za esencialistické pojetí genderových vztahů, je zjevné, že v některých ohledech napomohl proměnit vnímání postavení ženy ve společnosti. Otázkou zůstává, do jaké míry lze „přeskočit“ tuto fázi preferování, ať zjevného či skrytého, určitých skupin.¹⁰ Princip rovnosti je zejména nutné chápat nikoli ve smyslu stejnosti, ale spíše ve smyslu rovnosti v odlišnosti. Poté je možné, jak rovněž zdůrazňuje Fraser, připustit, že spravedlnost může vyžadovat uznání individuální či skupinové zvláštnosti, nicméně dodatečně k uznání obecné lidské přirozenosti; uznání odlišnosti ale není vždy nejvhodnějším způsobem pro překonání nedostatečného uznání a institucionální podřízenosti (Fraserová, Honneth 2004). Rozhodnutí lze podle Fraser provést pouze pragmaticky na základě posouzení kontextu specifického případu. Nesprávný předpoklad výlučné volby mezi principem rovnosti a principem uznání difference přejalo podle ní rovněž feministické myšlení, které tím vede feministickou teorii do slepé uličky, neboť genderová spravedlnost je podmíněna oběma principy, mezi nimiž nelze rozhodnout bez posouzení kontextu (Fraser 1997).

Na zmíněném diskusním fóru českých političek *Zvýšení počtu žen v rozhodovacích pozicích* pořádaným občanským sdružením Fórum 50 % se setkaly ženy působící napříč politickým spektrem. Do jisté míry zde vyšly najevo dva hlavní problémy zabraňující prosazení vyššího zastoupení žen v politických strukturách v české společnosti. Prvním z nich je značná neochota uznat nízký počet žen v politice jako problém, který vyžaduje institucionální řešení. Druhým je dosud velmi malá míra kooperace mezi ženami různých politických stran. Zároveň byl zjevný odlišný přístup ke specifickým mechanismům prosazení rovnosti žen a mužů v závislosti na příslušnosti k politické straně. Zatímco ženy levicově orientovaných stran jsou vstřícné k zavedení kvót jako osvědčenému mechanismu zvýšení politické participace žen, ženy ze stran politického středu (existují ale i výjimky) a pravicově orientovaných stran preferují spíše rétorické strategie zahrnující oficiální přihlášení se k politice rovných příležitostí a vedení veřejných diskusí za účelem zvýšení obecného povědomí.¹¹ Rozdíl mezi pravici a levicí v přístupu k mechanismům pozitivní akce vyplývá rovněž z mezinárodních srovnání, kde je situace obdobná. K odmítnutí kvót vede ve většině případů buď do značné míry ri-

gidní lpění na tradičně ženské roli jako matky a pečovatelky o „teplo rodinného krbu“, nebo jednostranné a nekritické zdůrazňování principu rovnosti ve smyslu stejného zacházení se všemi členy společnosti, ovšem bez ohledu na institucionální znevýhodnění či sociální nespravedlnost. Často se objevují argumenty typu „Ženy žádné kvóty nepotřebují, musí se prosadit vlastní pílí a schopnostmi“ nebo „Kvóty snižují vážnost ženou získaného mandátu“. První argument opomíjí fakt, že muži se sebou navzájem solidarizují, na rozdíl od žen, a v primárních volbách, ve kterých jsou sestavovány kandidátní listiny, se volí navzájem. Tato solidarita mezi muži ostře kontrastuje s její absencí mezi ženami, které na sebe pohlížejí očima většinové skupiny a přijímají negativní stereotypy konstruované touto skupinou o nich samotných. Druhý argument se rovněž opírá o rétoriku většinové skupiny mužů, kteří v ženách logicky spatřují konkurenci vlastního mocenského postavení, a opomíjejí skutečnost, že při nerovných výchozích podmínkách neexistuje ani rovná šance na zvolení, tedy ani mandát získaný mužem za nerovných podmínek mu nepřipisuje stejnou vážnost, jako by tomu bylo v případě srovnatelných podmínek garantovaných genderovou vyvážeností. Tento druhý argument proti kvótám rovněž podporuje normativní interpretaci „mužského“ způsobu vedení politiky. Aniž bych chtěla sklouznout k esencialistickému nazírání „mužského“ a „ženského“ způsobu jednání, je zřejmé, že imperativ výkonu a „non-stop“ pracovního nasazení vyhovuje těm, kteří obětují soukromý život – partnerský či participaci na výchově dětí. Je však nutné zdůraznit, že tento přístup nemusí vyhovovat mnohým mužům, stejně jako nevyhovuje všem ženám (některým ženám ale samozřejmě naopak vyhovovat může). Dostáváme se tak k další problematické výlučné volbě mezi profesním úspěchem a soukromým životem. Tento protiklad je ale stejně škodlivý a zavádějící jako falešný protiklad rovnosti a odlišnosti. Zásadním heslem by tedy mělo být: Nepřizpůsobujme se stávajícímu statu quo, aniž bychom jej podrobili kritickému zkoumání.

Vzhledem k situaci, že po 16 letech demokratického vývoje v České republice v Poslanecké sněmovně zasedá pouze 16 % žen a v Senátu 9 žen z celkového počtu 81 mandátů¹², je třeba konečně vyzdvihnout téma nízkého zastoupení žen v politice na všech úrovních jako vysoce relevantní a významný faktor, podle kterého můžeme poměřovat demokratičnost našeho systému. Navíc pokud systém politické reprezentace systematicky vylučuje některé skupiny populace (samozřejmě v tomto ohledu je důležité mít na paměti rovněž další marginalizované skupiny), je možné zpochybnit samotnou jeho demokratičnost. Vzhledem ke zkušenostem v západních zemích lze považovat zavedení kvót, například v podobě vnitrostranických kvót pro kandidátní listiny a poměrné zastoupení mužů a žen ve stranické struktuře, jako osvědčenou metodu, která nenarušuje demokratické principy rovnosti, ba naopak podporuje jejich důsledné prosazení. Zavedení kvót je ale do značné míry podmíněno schopností žen napříč politickým spektrem kooperovat a vyvíjet tlak na jednotlivé strany. Pouze v případě, že bu-

de otázka nevyrovnané účasti žen a mužů v politice definována jako závažný problém a demokratický deficit systému, můžeme doufat ve změnu současné negativní situace. Nadto pouze veřejný dialog a tlak zdola mohou vyvolat dostatečný impuls pro požadované změny. V tomto smyslu hrají bezpochyby významnou úlohu vedle političek a politiků rovněž neziskové organizace zabývající se politickou participací žen. Ovšem zásadní je zejména vzájemná komunikace mezi politiky a političkami a občanskými aktivisty a aktivistkami, která je obecnou podmínkou pro zlepšení postavení žen ve společnosti, ale také pro dosažení spravedlivější společnosti jako celku.

Literatura

- Čermáková, M. 1995. „Gender, společnost, pracovní trh.“ *Sociologický časopis*, roč. 31, č. 1: 7–24.
- Einhorn, B. 2005. „Citizenship in an Enlarging Europe: Contested Strategies.“ *Sociological Review*, Vol. 41, No. 6: 1023–1039.
- Fraser, N. 1997. „Multiculturalism, Antiessentialism, and Radical Democracy. A Genealogy of the Current Impasse in Feminist Theory.“ Pp. 175–188 in táž. 1997. *Justice Interruptus: Critical Reflexions on the „Postsocialist“ Condition*. New York: Routledge.
- Fraserová, N., Honneth, A. 2004. *Prerozdělování nebo uznání?* Praha, Filosofia.
- Held, D. 1995. *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance*. Cambridge: Polity Press.
- Havelková, H. 1999. „K problému politické reprezentace a občanské zkušenosti žen.“ Pp. 35–41 in *Společnost žen a mužů z aspektu gender*. Praha: Open Society Fund Praha.
- Rakušanová, P. et al. 2005a. *Závěrečná zpráva výzkumu Analýza nízkého počtu žen v politických rozhodovacích funkcích*. Praha: MPSV. www.mpsv.cz.
- Rakušanová, P. 2005b. „Mechanismy inkluze a exkluze žen v politice v České republice.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, roč. 6, č. 2: 25–30.
- Rakušanová, P. „Česká politika: ženy v labyrintu mužů?“ *Rukopis*.
- Strílková, I. 2005. „Dilemata pozitivní diskriminace a gender mainstreaming jako možné řešení?“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, roč. 6, č. 2: 18–21.
- Young, I. M. 1990. *Justice and the Politics of Difference*. Princeton: Princeton University Press.
- Ženy a muži v datech*. 2005. Praha: MPSV a ČSÚ.

Poznámky

1 Záměrně používám termín pozitivní akce místo široce rozšířeného pojmu pozitivní diskriminace, který může být vnímán jako *contradictio in adiecto*. Nicméně tyto dva pojmy nemusejí být chápány jako přesná synonyma. Například Barbara Einhorn označuje pozitivní akci za slabší strategii než pozitivní diskriminaci, neboť zatímco pozitivní diskriminaci spojuje s direktivními kvótami, pouze ženskými kandidátkami atd., pozitivní akce poskytuje podle ní ženám

podporu ve formě tzv. dobrovolných kvót a jiných povzbuzujících programů (Einhorn 2005). Souhlasím s názorem, že uplatňování genderově neutrálního přístupu samo o sobě při existenci strukturálních nerovností nepostačuje, domnívám se ale, že úspěšné strategie vedoucí ke zvýšení počtu žen v politice mohou být formulovány rovnostářsky a zároveň mohou upřednostňovat princip rovných příležitostí před principem rovných práv ve smyslu stejných práv pro všechny. Navíc zmíněné rozlišení pozitivní diskriminace a pozitivní akce, která tedy nezahrnuje mechanismus direktivních kvót, nepředpokládají všechny autorky a autoři. Používám proto termín pozitivní akce v širším smyslu, než navrhuje Einhorn.

2 Před rokem 1989 byly stanoveny kvóty pro 30procentní zastoupení žen v Parlamentu. Tyto kvóty byly ale využívány zároveň pro delegování zástupkyň dělnické třídy (viz Rakušanová – rukopis, za jehož poskytnutí děkuji). To přispělo k negativnímu vnímání kvótních opatření; situace, kdy byly po roce 1989 kvóty zrušeny a došlo k poklesu žen ve vysoké politice, byla tudíž vnímána jako návrat k demokratickému normálu (viz Čermáková 1995: 10).

3 Na diskusním fóru *Zvýšení počtu žen v rozhodovacích pozicích*, které organizovalo občanské sdružení Fórum 50 % dne 24. listopadu 2005, padla námitka, že na Islandu se zvýšil počet žen v politice prostřednictvím založení strany žen. Domnívám se však, že tato specifická populace zahrnující asi 268 000 obyvatel s odlišnou historií nemůže sloužit jako dobrý srovnávací příklad například pro Českou republiku. V důsledku vlády komunistického režimu v České republice neproběhla druhá vlna feminismu ve stejné podobě jako v západních zemích, kde byly feministické požadavky soustředěny zejména na zrovnoprávnění přístupu žen na pracovní trh. Český pracovní trh se naopak vyznačuje vysokou zaměstnaností žen, která má navíc kontinuální charakter, tzn. že ženy přestávají pracovat v případě narození dětí jen na relativně krátkou dobu (viz Čermáková 1995: 12–17).

4 Pippa Norris rozlišuje tři strategie genderové rovnosti: první jsou pasivní strategie rétorické (mezinárodní dohody, oficiální prohlášení), druhé jsou aktivní strategie rovných příležitostí (trénink žen, finanční podpora ženských aktivit) a třetí skupinu tvoří rovněž aktivní strategie pozitivní akce (nejznámější jsou kvóty) (viz Rakušanová et al. 2005a: 93–95).

5 Nancy Fraser například v rovině politické analýzy rozlišuje postupy afirmativní a transformativní, které mohou být aplikovány jak na politickou ekonomii, tak na kulturní politiku. Cílem afirmativních strategií je korigovat nespravedlivé účinky společenských struktur bez kritiky a redefinice základních příčin nespravedlností, jinými slovy zaměřují se na konečné výsledky. Naproti tomu cílem transformativních strategií je snaha restrukturalizovat základní struktury společnosti, které generují nespravedlivé účinky. Jinými slovy zaměřují se na kořeny nespravedlností. Fraser si ale uvědomuje složitou praktickou prosaditelnost transformativních strategií, hledá proto nějakou střední cestu, která by spojila politickou proveditelnost afirmativních strategií

s radikálně reformním obsahem transformativních strategií. Tuto střední cestu označuje jako strategii „nereformistických reforem“, které by pomocí afirmativních prostředků mohly vést na základě kumulace výsledků k hlubokým strukturálním změnám, jež jsou cílem transformativních strategií (Fraserová, Honneth 2004: 108–126).

6 Za diskusi a následnou korekci této neutrální formulace pro definici kvótních opatření vděčím kolegyni PhDr. Haně Maříkové.

7 Tento krok je důležitý, neboť eliminuje vliv nesouladu mezi formálním naplněním kvót a reálnou šancí na zvolení, tj. případy, kdy jsou ženy zařazovány na kandidátních listinách na nevolitelných místech. V České republice například klesá poměr počtu kandidujících žen a počtu zvolených žen, což potvrzuje minimální snahu politických stran nominovat ženy na volitelná místa (Rakušanová 2005b: 27).

8 V České republice uplatňuje kvóty pro zastoupení žen ve vnitrostranických orgánech pouze jedna parlamentní strana, ČSSD, která má stanoveno minimálně 25 % zastoupení žen ve vnitrostranických orgánech, toto opatření se již ale neaplikuje na kandidátní listiny.

9 Ve Švédsku, Norsku a Finsku jsou vnitrostranické kvóty v nějaké formě dosud uplatňovány, výjimkou je Dánsko, kde byly vnitrostranické kvóty některými, zejména levicovými stranami aplikovány v 70. a 80. letech, v současnosti již ale tato opatření dánské politické strany neuplatňují. Mírně odlišný princip uplatňuje i Finsko, kde je kladen důraz na nepřímou volenou veřejnou správu, které jsou voleny či nominovány již mezi vybranými. Princip genderové rovnováhy je zde uplatňován rovněž v řídicích orgánech společností zčásti či zcela vlastněných státem (Rakušanová et al. 2005a: 96–103).

10 Toto je aktuální problém v diskusích o multikulturalismu. Ačkoli nelze logiku multikulturalismu zcela nekriticky aplikovat na ženy (cílem totiž není uznání žen jako žen s důrazem na jejich odlišnost od mužů), v určitých ohledech můžeme ženy jako určitou skupinu definovanou systémovým znevýhodněním podporovat politikou difference po vzoru multikulturních snah o ocenění kulturních menšin.

11 Na tomto setkání se proti kvótám vyslovily ženy z ODS, KDU-ČSL (ne všechny), členky Mladých konzervativců. Naopak ze zastoupených stran byly pro kvóty ženy z ČSSD, členky Evropských demokratů (ačkoli jde o středovou až pravicovou stranu) a politické strany žen Rovnost šancí. KSČM a Strana zelených neměly na setkání zastoupení.

12 V Poslanecké sněmovně zasedá v současné době (prosinec 2005) 12 žen za KSČM, 9 žen za ČSSD, 8 žen za ODS, 2 ženy za KDU-ČSL a 1 žena za US-DEU, celkem je to 16 % žen z celkového počtu 200 členů a členek Poslanecké sněmovny. V Senátu zasedá 9 žen, tj. 11 % z celkového počtu 81 senátorů a senátorek. Ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 uspělo 5 žen z celkového počtu 24 poslanců a poslankyň za ČR. Nejvyšší zastoupení získaly ženy ve volbách do obecních zastupitelstev, kde ženy tvoří 22,7 %. Naproti tomu mezi hejtmany nefiguruje ani jedna žena (Ženy a muži v datech 2005).

Mgr. Zuzana Uhde je odbornou pracovnící oddělení Gender & sociologie SOÚ AV ČR. Studuje v doktorském programu na katedře sociologie FF UK, v jehož rámci pracuje na tématu Prosazování rovných příležitostí ve vzájemném vztahu mezi lokální a globální spravedlností.